

Sisäasiainministeriön
maahanmuutto-osastolle

Helsingissä 28.4.2011

Punaisen Ristin lausunto selvityksestä ”Kansainvälistä suojelua hakevalle annettava oikeudellinen neuvonta ja oikeusapu” (SM002:00/2011)

Suomen Punainen Risti kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto kansainvälistä suojelua hakeneille annettavan oikeudellisen neuvonnan ja oikeusavun kehittämistä pohtineen työryhmän suosituksista. Pidämme erittäin tärkeänä, että asiaa on selvitetty ja että lähtökohtana on palvelutason varmistaminen. Työryhmän suositukset ovat kuitenkin vielä hyvin yleisellä tasolla, joten mahdolliset uudistukset edellyttävät jatkovalmistelua.

Punainen Risti pitää tärkeänä periaatetta, jonka mukaan oikeusavun tulee olla riippumaton siitä tahosta, joka ratkaisee turvapaikanhakijoiden hakemukset eli Maahanmuuttovirastosta. Mikäli Maahanmuuttovirasto jatkossakin edelleen on oikeusapupalveluiden kustannuksista vastaava taho, olisi järjestelmän seurannalle luotava järjestelmä, joka voi tarvittaessa puuttua ongelmatilanteisiin.

Oikeudellinen neuvonta

Punainen Risti pitää tärkeänä, että kaikilla turvapaikanhakijoilla on mahdollisuus oikeudelliseen neuvontaan, jossa hänellä on myös mahdollisuus henkilökohtaisesti tapaamiseen lakimiehen kanssa. Mikäli ns. alkuinfot pidetään ryhmissä, on tärkeää, että hakijat saavat pian tilaisuuden jälkeen tavata oikeusavustajan henkilökohtaisesti. Näissä tapaamisissa myös sovitaan siitä, ottaako lakimies toimeksiannon ja ryhtyy avustamaan hakijaa. Etenkin haavoittuvassa asemassa olevien osalta tulee myös vastaanottokeskuksen varmistaa, että hakija on ymmärtänyt oikeudellisen neuvonnan ja avun merkityksen.

Hyvä ja oikea neuvonta ja tarvittaessa oikeusapu auttavat turvapaikanhakijaa valmistautumaan turvapaikkapuhutteluun ja tuomaan esille päätöksenteon kannalta tärkeät asiat. Tämä puolestaan auttaa ensimmäisen asteen päätöksentekijää tekemään mahdollisimman korkeatasoisen päätöksen, mikä omalta osaltaan vähentää muutoksenhakutoimien tarpeellisuutta.

Oikeusturvan kannalta on myös huomioitava se, että puhuttelun jälkeen tapahtuvaa tietojen korjaamista pidetään monesti puhuttelun uskottavuutta heikentävänä tekijänä. Tämän vuoksi puhuttelussa pitäisi pystyä kertomaan kerralla kaikki päätöksenteon kannalta oleelliset ja tärkeät asiat. Tämä on erittäin haasteellinen tehtävä ihmiselle, jolle päätöksenteon perusteet saattavat olla hämärät ja oma henkinen tila kaoottinen ja paineinen. Hyvä oikeusapu ennen puhuttelua lisää hakijan luottamusta ja edesauttaa hänen kykyään kertoa puhuttelussa kaikki tarvittavat asiat.

Esityksessä mainitaan Oulun vastaanottokeskuksen hankkeessa valmistettava DVD oikeudellisesta neuvonnasta. Tällainen aineisto on tarpeen annettavan tiedon yhdenmukaistamiseksi ja tueksi neuvontaprosessille. On kuitenkin syytä korostaa, että neuvontaa ei voi antaa pelkästään DVD:n avulla, koska monimutkaisesta oikeusprosessista kertominen edellyttää mahdollisuutta saada vastauksia esille nouseviin kysymyksiin vuorovaikutuksellisessa tilanteessa.

Tulee myös huomioida ne tilanteet, joissa poliisin turvapaikkapuhuttelu (esim. Dublin-tapaukset) saattaa tulla niin nopeasti, että hakija ei ole ehtinyt saada ns. alkuinfoa. Kuitenkin Dublin-tapauksissa poliisin puhuttelu on ainoa tilanne, jossa hakija voi kertoa asiansa. Ilman oikeudellista neuvontaa hakija saattaa ymmärtämättömyyttään jättää kertomatta asioita, joilla on oleellinen merkitys asian ratkaisemisen kannalta. Hakijalla tulisi aina olla mahdollisuus saada oikeudellista neuvontaa ennen turvapaikkapuhuttelua ja tämä koskee myös poliisin tekemiä puhutteluita.

Pidämme tärkeänä ohjausryhmän suositusta, jonka mukaan yleistä oikeudellista neuvontaa järjestettäisiin jatkossakin vastaanottokeskusten kautta. Tämän oikeudellisen neuvonnan sisältö tulisi kuitenkin nykyistä tarkemmin määritellä. Käytännössä oikeudellista neuvontaa tulee olemaan muissakin kuin kauttakulkukeskuksissa, joten myös siihen on syytä varautua.

Oikeudellisen neuvonnan antajan tulee olla asiantunteva, nimenomaan turvapaikka-asioihin ja pakolais- sekä ulkomaalaisoikeuteen perehtynyt henkilö. Oikeudellisen neuvonnan tilanteita ei tule käyttää vain tarkoituksena kerätä asiakkaita oikeusapua varten. Valitettavasti myös tällaisia tilanteita on joissain vastaanottokeskuksissa tullut esiin. Jokaisen oikeusneuvontaa antavan tahon velvollisuutena on kertoa hakijalle, että hänellä on oikeus käyttää muita henkilöitä avustajana tulevassa prosessissa.

Mikäli oikeudellinen neuvonta kilpailutetaan, tulisi kilpailutus järjestää keskitetysti esimerkiksi Maahanmuuttoviraston ohjauksessa. Kilpailutuksessa on huomioitava toiminnan valtakunnallinen luonne sekä alueelliset erityistarpeet. Kriteereissä tulee painottaa toimijan asiantuntemusta ja kapasiteettia vastata muuttuvien tilanteiden ja olosuhteiden asettamiin vaatimuksiin.

Yksilöllinen oikeusapu

Ohjausryhmä esittää, että oikeudellinen neuvonta ja yksilöllinen oikeusapu erotettaisiin selkeästi toisistaan. Tämä saattaa aiheuttaa hämmennystä turvapaikanhakijoissa ja sen lisäksi mahdollisesti päällekkäistä työtä, jos oikeudellinen neuvonta on annettu henkilökohtaisesti ja tehtävä hoidettu perusteellisesti. Turvapaikanhakijat olettavat usein, että heillä on jo oma lakimies, jos he ovat jostain informaatiota lakimieheltä saaneet.

Oikeusaputoimistoissa on selvityksen mukaan töissä noin 46 johtavaa oikeusavustajaa ja 170 julkista oikeusavustajaa. Heillä on hoidettavanaan noin 56 000 oikeusapuasiasiaa vuodessa. Turvapaikanhakijoiden oikeudellisen neuvonnan siirtyminen oikeusaputoimistoille lisäisi tätä työmäärää merkittävästi, eikä varmaankaan olisi käytännössä mahdollista lyhyellä tähtäimellä.

Työmäärän lisääntymistäkin oleellisempi asia on se, että millaiset valmiudet oikeusaputoistoissa on vastata turvapaikanhakijoiden tarpeisiin. Turvapaikkaprosessiin liittyvät asiat ovat yleensä hyvin erityistä oikeudellista osaamista vaativia, eikä pakolais- ja ulkomaalaisoikeutta ole juurikaan mahdollista saada oikeustieteelliseen tutkintoon johtavassa koulutuksessa.

Muutenkin on syytä korostaa, että turvapaikanhakijat ovat erityinen ryhmä, joiden kohdalla erityissuojelun ja korkealaatuisen oikeusavun tarve on hyvin suuri. Tämä edellyttää pakolaisoikeuden perusteiden lisäksi sitä, että avustaja tuntee olemassa olevia kotimaisia ja kansainvälisiä ratkaisukäytäntöjä sekä osaa tunnistaa ja kohdata haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä.

Järjestelmää kehitettäessä on myös tärkeää huomioida, että avun tarve hakijoiden välillä vaihtelee suuresti. Haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden avustaminen voi vaatia moninkertaisen määrän avustajan työtunteja verrattuna selkeämpiin tapauksiin. Näin ollen tuntimääriä ei tulisi oikeusavun osalta kategorisesti rajata.

Koska oikeudellisen avun siirtäminen oikeusaputoimistojen kautta hoidettavaksi on asia, johon sisältyy hyvin paljon avoinna olevia kysymyksiä, ei tällaista ratkaisua tulisi mielestämme vielä nykytietojen perusteella tehdä. On myös arvioitava, kuinka paljon oikeusapupäätösten hakeminen lisää järjestelmän byrokrattisuutta. Myöskään tulkkikulujen osuutta ei ole esityksessä huomioita – eikä tulkkipalveluiden järjestämistä.

On myös arvioitava se, millä tavalla jo nyt korkeatasoista osaamista pakolaisoikeuteen liittyvissä asioissa omaavat tahot voivat jatkossakin toimia yksittäisten turvapaikanhakijoiden avustajina. Ei olisi resurssien kannalta tarkoituksenmukaista kouluttaa uusia osajia, kun tälle alalle on jo muodostunut vankkaa tietotaitoa sekä järjestöihin (Pakolaisneuvonta ry) että yksityiselle puolelle.

Leena-Kaisa Åberg
pakolais- ja maahanmuuttotyön päällikkö